

**РІДКІСНІ ВИДАННЯ-ПІДРОБКИ
КАРЛА МАРІЇ ЗЕЙПЕЛЯ:
ПРОБЛЕМИ АТРИБУЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ**

Висвітлені проблему правильного бібліографічного описування псевдовидань на прикладі книг Карла Марії Зейпеля, складність атрибуції фальсифікатів за титульним аркушем та особливості внесення описів подібних видань до електронних баз даних.

Ключові слова: рідкісні видання, псевдовидання, атрибуція псевдовидань, Зейпель К. М., комікс.

Правильна атрибуція давніх книг – це надзвичайно важливий етап книгознавчої роботи: помилковий у будь-якій позиції бібліографічний опис у каталогах та електронних базах даних призводить до викривлення бібліографічної інформації про видання та ускладнює пошук книги. Особливо складним є бібліографічне опрацювання псевдовидань (видань-підробок, псевдотипів, фальсифікатів). Як відомо, основним джерелом інформації для бібліографічного опису є титульний аркуш, але у випадку з псевдовиданнями інформація на ньому часто не відповідає дійсності. Отож потрібно не тільки подати інформацію з титулу, а й з'ясувати реальні вихідні відомості видання.

Безперечно, видання-підробки є рідкісним явищем в історії книги. У спеціальній літературі термінологічні питання стосовно псевдовидань досі залишаються недостатньо розробленими. Найбільш розповсюдженими є терміни «псевдотип» або «псевдовидання» (від грец. *pseudos* – обман) – рукописна або друквана книга, титульні та вихідні дані якої навмисно не співпадають з дійсністю [4; 516].

Одним з перших, хто почав ґрунтовно займатися даною тематикою, був російський літературознавець, книгознавець та бібліо-

граф П.Н. Берков, який власне й виокремив поняття «книжкова містифікація» (книга, видана автором не для збагачення, а з метою жарту) та «підробка» (книги, видана, навпаки, з метою отримання матеріального зиску) [1; 29]. Подальшою розробкою термінологічних питань із зазначеної проблематики в 1990-х роках займався російський книгознавець О.О. Говоров. Наразі основним дослідником псевдовидань можна назвати московського фахівця Г.В. Холодних, яка поділяє їх на такі типи: 1) літературна містифікація – твори, авторство яких приписують певній особі (реальній або вигаданій) чи видають за народну творчість; 2) видавнича підробка – книга або рукопис, які видають за раніше невідомий твір або підробляють під певну книгу з дотриманням усіх зовнішніх ознак та особливостей [8].

Отже, основне завдання псевдовидань полягало у введенні користувача в оману, розігруванні сенсації, створенні ілюзії реальності або просто обдурюванні поціновувачів старовини задля отримання матеріального зиску. Щоправда, іноді такі підробки виникали з патріотичних міркувань, проте частіше – внаслідок безкорисного жарту та штукарства. Характерно, що їх найчастіше створювали саме в тій ділянці літератури, яка користувалася попитом в певний період часу або якою цікавився певний соціальний прошарок населення. Псевдовидання присутні майже у всіх жанрах літератури – прозі, поезії, епістолярії, памфлетах, народній творчості, мемуарах, хроніках тощо [5].

Втім, псевдовидання досить важко назвати звичайною підробкою. Навколо них завжди існує якась таємниця; у користувача виникає певний інтерес до подій, що спричинили їхнє створення, та до подальшої долі. Іноді псевдовидання, через свою незвичайність і рідкісність, мають більшу вагу для істориків та бібліофілів, аніж деякі оригінальні видання. Нерідко окрім літературної цінності вони мають власну легенду чи гучне викриття.

Літературна містифікація (від грец. *mýstēs* – посвячений в таємницю та від латин. *faciō* – робити) – літературний твір, авторство якого його творці приписують іншому реально існуючому або вигаданому автору. Вона також може видаватись за народну творчість. При цьому художнє оформлення подібних книг імітується під певну епоху, конкретне видання, літературний стиль реально існуючого автора, вказуються вигадані вихідні дані [4; 416].

У різні етапи світової історії ставлення до літературних міс-

тифікацій було різним. Наприклад, у Середньовіччі, коли не існувало поняття про авторське право, переробити, дописати чи присвоїти собі літературний твір було звичайною практикою. В епоху Відродження виник інтерес до античної літератури, що спричинило появу відповідних підробок та містифікацій; власне кажучи, існує багато теорій, що певну кількість античних творів почали підробляти ще з XIII ст., адже вже тоді відстежити їхню автентичність було досить складним завданням. Славнозвісні більш пізні містифікації Дж. Макферсона, П. Меріме, Т. Чатертон, В. Ганки та інших не тільки створили певний пласт в книгознавстві, але й, деякою мірою, вплинули на історію [3].

Автором декількох німецьких псевдовидань був Карл Марія Зейпфель (Carl Maria Seuppel; 28 липня 1847 р. – 20 листопада 1919 р.). Він народився в Дюссельдорфі, навчався в Дюссельдорфській художній академії, був талановитим художником-портретистом, карикатуристом та письменником. Член Спілки художників Malkasten («Палітра») у Дюссельдорфі, – з 1898 р. став її президентом. Малював, переважно, гумористичні сцени з народного життя [11]. Його твори – це, здебільшого, віршовані розповіді, тісно переплетені з малюнками, а матеріали, що застосовувались в оформленні видань, максимально доповнювали текст.

Однією з найвідоміших підробок К. М. Зейпфеля є так званий «Щоденник Колумба» [14]. На титулі німецькою мовою зазначено: «Щоденник Христофора Колумба, написаний власноруч, для сина мого Дієго, 3 серпня 1492» (день початку експедиції), на авантитулі міститься послання до того, хто знайде щоденник: «Незнайомцю! Коли ти знайдеш цю книгу, я благаю тебе на колінах, буде це вдень чи вночі, негайно привези її до короля іспанського і не заспокоюйся до тих пір, поки не передаси її особисто в руки. До цього не показуй її жодній людині та тримай її зміст у таємниці. Я обіцяю і клянуся тобі! Король осипле тебе і твій дім повагою. Але якщо ти цього не зробиш, нехай спіткає тебе страшна небесна кара. Написано на борту «Нінї». Четвер 14 лютого 1493. Христофор Колумб» [6].

Саме через книгу К.М. Зейпфеля «Щоденник Колумба» у російському місті Каргополі розгорнулася історія її викриття тривалістю в кілька десятків років. Отож у 1935 р. в місцевій газеті «Северный краевед» було опубліковане повідомлення про те, що в Каргопольському державному історико-архітектурному і

художньому музеї зберігається справжній щоденник Христофора Колумба, написаний на судні «Нінья» під час першого плавання 1492 р. Згодом газета «Вечерняя Москва» надрукувала на своїх шпальтах статтю на цю тему, посилаючись на попередню публікацію. Історія отримала широкий резонанс, темою зацікавились і почали її досліджувати.

Свого часу побутувала думка, що до появи цього експонату причетний Олександр Андрійович Баранов – купець, підприємець і перший головний правитель російських поселень в Америці. Згодом з'ясувалось, що експонат № 1268 надійшов під час створення музею у 1919 р. з зібрання місцевого колекціонера Капітона Колпакова, проте як саме книга, видана в німецькому місті Дюссельдорф, потрапила до зібрання російського колекціонера, встановити не вдалося.

Примірник видання, який зберігається у фондах відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – НБУВ), щоб не пошкодити обкладинку, вміщено в спеціальний футляр з картону, на якому вказані справжні вихідні дані книги. Очевидно, примірник Каргопольського музею не мав футляра, а прикріплений на титулі папірець з написом «Виловив К.М. Зейпель. Видано Феліксом Багелем. Дюссельдорф» ніхто не сприйняв серйозно. Навіть запрошені до музею художники-поліграфісти довго не могли встановити, написана книга від руки чи надрукована. І лише згодом один із дослідників цієї загадки Дмитро Дьомін вирішив перевірити книгу в каталогах Всеросійської державної бібліотеки іноземної літератури в Москві і знайшов там не тільки «Щоденник Колумба», а й інші жартівливі містифікації К.М. Зейпеля [2].

«Щоденник Колумба» було створено на зумисно зістареному цупкому папері, з текстом, який імітує пергаментний рукопис. Обкладинка зроблена так, що виникає враження, ніби книга кілька століть перебувала на морському дні. Для цього на пергамент прикріпили пісок, морські мушлі та водорості. Ці матеріали ніби закривають собою назву щоденника. Обкладинка кожного примірника очевидно була створена вручну, адже з фотографій, знайдених у глобальній мережі Інтернет, можна помітити, що кількість та розташування матеріалів індивідуальне, і оформлення кожного примірника видання є унікальним. На сторінках також прикріплено пісок, штучно відтворено сліди затікання, місцями вони мають

зеленувате забарвлення. Текст написано німецькою мовою у віршованій формі. На кожній сторінці є ілюстрації, що супроводжують текст і доволі точно відображають події, пов'язані з першою експедицією Колумба: зображені кораблі, астрономічні явища, карти островів, моряки, аборигени, флора та фауна відкритих земель.

На нашу думку, К.М. Зейппеля спонукав до створення цієї фальсифікації той факт, що наприкінці ХІХ ст. на антикварних ринках Європи та Америки поціновувачі старовини активно вишукували рукописні документи Колумба, а насамперед – загублений щоденник мореплавця. Звичайно, через такий попит було створено багато підробок, зокрема й дане видання. Слід додати, що видавці не зупинились на німецькомовному виданні 1890 р. Книга була перевидана в 1893 р. англійською мовою з зазначенням того, що її було знайдено на узбережжі Пемброкширу (Англія). Можливо, що цю книгу перевидали до 400-ліття експедиції Колумба у 1492–1493 рр.

Найвідомішою підробкою К.М. Зейппеля стало видання давньоєгипетських гуморесок. Це була серія, яка складалася з трьох книг – «Хитрий, хитріший, найхитріший» [19], «Він, вона, воно» [13] та «Клопоти» [16]. Книги містять кумедні історії начебто з життя давніх єгиптян доби Раннього царства. Історії передаються в намальованих сценах, де текст розміщений у вільній від зображення частині аркуша. Як правило, у видавничій справі ілюстрації – це доповнення до тексту, що дозволяють краще донести до користувача задум автора. У К.М. Зейппеля все навпаки: текст скоріше є додатком до ілюстрацій. Загалом ілюстрації та розміщення тексту до певної міри імітують єгипетські малюнки на стінах гробниць та папірусах, наприклад, як у «Книзі мертвих». Також спостерігаємо певну історичну достовірність у зображенні архітектурних споруд, одягу, соціальних відносин. Є відомості, що під час роботи над давньоєгипетськими гуморесками К.М. Зейппель звертався по допомогу до єгиптологів, зокрема до відомого німецького дослідника Георга Еберса (Georg Moritz Ebers; 1837–1898), який писав історичні романи, поєднуючи свої наукові знання з єгиптології та літературну фантазію [10]. Першу книгу з давньоєгипетських гуморесок «Хитрий, хитріший, найхитріший» К.М. Зейппель присвятив Генріху Шліману (Heinrich Julius Schliemann; 1822–1890) – німецькому підприємцю та всесвітньо відомому археологу-любителю, відкривачу давньої Трої. У передмові автор виклав

історію про те, як начебто було знайдено унікальний папірус з текстами гуморесок.

У відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ знаходяться дві книги із названої серії: перевидання «Він, вона, воно; [1883 р.]» французькою мовою під назвою «Король, королева, принц; [1886 р.]» [18] та «Клопоти»; [1884 р.]». Очевидно, створюючи свої книги, К.М. Зейпфель прагнув певної художньої єдності змісту та форми. Оформлення видання має досить важливе значення для покупця, формує попит та демонструє індивідуальні особливості творчої манери автора. В оформленні видань К.М. Зейпфеля гармонійно співіснують всі зазначені елементи. Обтягнута мішковиною обкладинка з зображенням двох левів, квітів і жука скарабея, спеціально зістарений цупкий папір зі слідами затікання та потемніння, обламані та потерті береги сторінок, шкіряні зав'язки та залишки печатки – всі ці елементи створюють враження, наче книга пролежала у пісках пустелі кілька тисячоліть. Шрифт у книзі імітує рукописний почерк і надзвичайно подібний до того, який використовувався при друкуванні книги «Щоденник Колумба».

Скоріше за все, К.М. Зейпфель не так прагнув створити книжкову підробку, як бажав поглибити враження від прочитаного тексту, і саме тому на давньоєгипетських гуморесках він вказав своє справжнє ім'я, яке водночас прикрасив гарною легендою. Так, на його книзі «Король–Королева–Принц» зазначено, що дане видання «написане та змальоване з натури, в 1302 році до різдва Христового К.М. Зейпфелем. Придворним художником та поетом його величності короля Рампсініта III». Також вказана адреса: «Мемфіс, вулиця Пірамід № 36. 1-й поверх. Звернутись до консьєржа, (він ввічливий, він привітний, він ... під драбиною)». Давньоєгипетські гуморески імітують мемуари, де автор досить вдало замаскував свою фантазію під дійсність. Свого часу цим прийомом користувались такі всесвітньо відомі письменники, як Джонатан Свіфт та Данієль Дефо.

Деякі дослідники історії німецьких коміксів відносять давньоєгипетські гуморески К.М. Зейпфеля до цього жанру. Комікс зародився в Європі XIX ст., а потім вже перейшов на сторінки американських видань. Але, на відміну від американців, європейці не вдавались до зображення героїчних історій. Вони орієнтувались на вибагливого читача, і їхні історії були більш реалістичні, авангардні, комічні. Окрім газетно-журнального варіанту, вони видавали

комікси у вигляді альбомів чи книг, у твердій обкладинці з досить дорогим оформленням.

Комікс (англ. comic – комічний, кумедний, або нім. Bilderzählung – ілюстрована розповідь) – серія малюнків з коротким текстом, які поєднуються у розповідь [4; 335]. Їхній обсяг може коливатися від коротких оповідань з двох малюнків до графічних романів і серій із значною кількістю сторінок, що виходять упродовж декількох років. Давньоєгипетські гуморески складаються з трьох книг, їх поєднує спільна ідея, подібність у зображенні персонажів та однаковий стиль оформлення, – отож їх можна сміливо назвати серією.

Історія коміксу, яким ми знаємо його нині, розпочалася в середині XIX століття з намальованих у європейських газетах карикатур: це були короткі історії сатиричного або політичного характеру для дорослих, що друкувались в недільних газетах. Найбільш відомий і популярний попередник авторів сучасного коміксу – німецький поет і графік Вільгельм Буш (Wilhelm Busch; 1832–1908) додавав до своїх віршів малюнки, що відображали основну ідею твору. Його мальовані поетичні розповіді про пригоди двох неслухняних хлопчиків Макса та Моріца навіть зараз залишаються цікавими та актуальними. Їхні сюжети декілька разів друкували на марках, а в Ганновері (Німеччина) існує музей В. Буша [7].

Тож з упевненістю можна сказати, що створення давньоєгипетських гуморесок К.М. Зейппеля припало на час зародження коміксу. Власне кажучи, давньоєгипетські гуморески К.М. Зейппеля та інші його книги, такі як «Раядар та Хеллмішу» [17], «Шмідт та Сміт у Людеріцланді» [20], «Погляд у потойбічний світ» [12] та навіть «Щоденник Колумба» наслідують стиль В. Буша, тобто становлять собою сцени з життя персонажів у віршах, прикрашені талановито намальованими ілюстраціями. В історіях В. Буша ілюстрації завжди переважають над текстом; відомо, що коли він видав свої вірші без ілюстрацій, реакція читачів була негативною. До речі, в 1851 р. Вільгельм Буш навчався в Дюссельдорфській художній академії, де пізніше навчався і К.М. Зейппель. Буш як справжній художник спочатку малював картинки, а потім вигадував для них вірші. Можливо так само робив і К.М. Зейппель.

В Інтернеті, на сайтах аукціонів та електронних каталогів бібліотек, нам вдалося знайти тринадцять видань, авторство яких приписують К.М. Зейппелю, вісім з яких видавались, а згодом

перевідавались у видавця та книготорговця Фелікса Багеля (Felix Bagel; 1854–?), який походив із відомої родини видавців. На момент, коли він у 1882 р. відкрив власний книжковий магазин, видавнича діяльність його родини в Німеччині налічувала майже сотню років. У 1878 р. видавництво Багелів остаточно переїхало в Дюссельдорф. Головним напрямом їхньої видавничої діяльності стали ілюстровані видання, дитяча література та підручники. Займаючись родинним бізнесом, Ф. Багель також видавав ілюстровані книги з художньо виконаними обкладинками [9]. Судячи з усього, Ф. Багель був основним видавцем, з яким співпрацював К.М. Зейппель, оскільки перший не лише видав більшу частину книг автора, але й декілька разів перевідавав їх німецькою, англійською та французькою мовами.

Про друкарню, яка займалась виготовленням книг К.М. Зейппеля, у виданнях «Клопоти» та «Він, вона, воно» вказані наступні вихідні дані: «Mumiendruck D. R. P. № 23615 v. Franz Rangette & Söhne, Hof-Lith. Düsseldorf» (Друк мумій Франс Рангетт та син, Дюссельдорф). Оскільки матеріали, які використовувались при виготовленні давньоєгипетських книг, надзвичайно схожі, то можна з великою долею ймовірності припустити, що видання «Хитрий, хитріший, найхитріший» також було створене в друкарні «Franz Rangette & Söhne». Дана друкарня займалась виготовленням поштових листівок, для друку яких застосовують папір, за текстурою надзвичайно подібний до того, що можна побачити у виданнях К.М. Зейппеля. Також друкарня Франца Рангетта вказана на виданні Зейппеля «Моя книга» [15] – щоденнику, матеріали виготовлення та зовнішнє оформлення якого подібні до давньоєгипетських гуморесок. Що стосується терміну «Mumiendruck» (друк мумій), – видання, обкладинка та аркуші якого мають вигляд зношеності від часу, під папірус, зі слідами штучного старіння та патини, – то його вперше було застосовано саме у виданнях К.М. Зейппеля. Що стосується інших видань, то в книзі «Шмідт та Сміт у Людеріцланді» на титульному аркуші вказано «Gedruckt bei August Bagel in Düsseldorf», тобто місце видання – це друкарня Августа Багеля (August Bagel; 1838–1916), брата Фелікса Багеля, а на передостанній сторінці можна побачити рекламу видавництва Ф. Багеля з переліком книг, «виявлених при розкопках», – типова ознака псевдовидання. Там же на два видання вказана ціна, зокрема «Клопоти» – 5 марок, «Моя книга» – 12 марок, що на кінець XIX ст. було до-

силь великою сурою, тож придбати ці видання міг собі дозволити далеко не кожен бажаючий.

Карл Зейпфель, напевно, дуже тонко відчував, які книги будуть користуватись попитом, тож створював саме те, що викликало зацікавлення. Але прагнення пожартувати з читачем, змусити його відчути, що він тримає в руках справжній Щоденник Колумба чи унікальний єгипетський папірус, зіграло поганий жарт з його виданнями. Пройшло більше сотні років, і книги, створені на спеціально зістарених матеріалах, стали непридатними для частого читання, та подекуди й до читання взагалі. Декоративні елементи на обкладинці не тримаються та відпадають, кислий папір з часом все більше руйнується. Та, незважаючи на час, книги Карла Зейпфеля і досі викликають захоплення. Про це свідчить навіть той факт, що староегипетські гуморески передруковувались німецькими видавництвами в 1974 та 1982 рр.

Оскільки завданням бібліотек є забезпечення читача інформацією, то чи не єдиним вирішенням проблеми збереженості для подібних видань наразі є переведення їх в електронний вигляд. Оцифрування бібліотеками фондів останнім часом набуває все більшого розмаху. Для відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ це питання є дуже актуальним, адже пріоритетним завданням відділу є не лише використання фонду, а й максимальне його збереження. Особливо це важливо з огляду на те, що деякі книги збереглись в світі у кількох примірниках і є елементами культурної спадщини людства. Книги псує час, папір руйнується, окислюється, текст стає нечитабельним, обкладинки деформуються, після реставрації зовнішній вигляд книги змінюється, та й не кожна книга піддається реставрації. Тож наразі, лише електронна копія здатна зберегти достовірну інформацію про зовнішній вигляд книг.

Розвиток технологій у сучасному інформаційному суспільстві дозволяє розміщати у глобальній мережі електронні копії видань і дає можливість читачам у будь-якій точці світу та у будь-який час знаходити потрібні примірники та ознайомлюватися з текстом документів. За прийнятими бібліотечними правилами працювати з рідкісними виданнями можна лише у читальному залі, а робити ксерокопії з них заборонено, тож можливість працювати з електронними копіями є особливо важливою для тих читачів, які не можуть відвідати бібліотеку, не мають достатньо часу або доступу до оригіналів. Відтак створення цифрових копій вирішує одразу два

питання: дозволяє зберегти кращий фізичний стан книги та забезпечити читача необхідною йому літературою.

Підсумовуючи викладене підкреслюємо: початкова інформація на титулі не завжди відповідає дійсності. Опрацьовувати псевдовидання потрібно надзвичайно уважно та обережно. Робити бібліографічний опис якомога точним та вірним, розшукуючи справжні вихідні відомості, щоб не заплутати читача та мимоволі не створити нову сенсацію.

1. *Берков П.Н.* О людях и книгах: (Из записок книголюба) – М., 1965. – С. 27–50.

2. *Демин Д.* Судьба экспоната № 1268 [Электрон. ресурс] // Вокруг света. – 1987 – № 3 / Способ доступа: URL : <http://www.vokrugsveta.ru>.

3. *Жищенко Н.* Літературні розіграші: (Літературна містифікація)// Друг читача. – 2009. – № 8. – С. 5

4. Книга: Энциклопедия. – М., 1999. – 796 с.

5. *Лани Е.* Литературная мистификация. – М.; Л., 1930. – 232 с.

6. *Ларин О.* «Дневник» Христофора Колумба [Электрон. ресурс] // Вокруг света. – 1982. – № 8 [Электрон. ресурс] / Способ доступа: URL : <http://www.vokrugsveta.ru>.

7. *Харитонов Е.В.* Девятое искусство: Зарубежный фантастический комикс. – М., 2004 – 95 с.

8. *Холодных Г.В.* Псевдоиздания: понятие, сущность, виды (на примере изданий на французском языке XVIII – начала XIX вв.): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 2007 – 26 с.

9. Bagel, Familie [Electronic resource] – 2011 / Mode of access: URL : <http://www.zeno.org>

10. *Trusky Tom.* Biblio Bullrushes, Biblio Briarpatch: The Search for Carl Maria Seyppel: An In-Progress Documentary in Ten Reels [Electronic resource] T. Trusky - 2009 // Mode of access: URL : <http://www.philobiblon.com>.

11. *Seyppel C.M.* [Electronic resource] - 2011 / Mode of access: URL : <http://www.de.wikipedia.org>.

12. *Seyppel, C.M.* Der Blick in's Jenseits : eine kitschliche Geschichte in 25 Bildern. – Düsseldorf, 1879. – 15 Bl.

13. *Seyppel C.M.* Er sie es. 2. aegyptische Humoreske. Nach der Natur abgemalt und niedergeschrieben 1302 Jahre vor Christi Geburt.– [Düsseldorf] : [Bagel], [1883]. – 42 S.

14. [Seyppel C.M.] Geheimes Tagebuch von Christoph Columbus : von ihm selbst geschrieben und mit Zeichnungen versehen auf der ersten Entdeckungsreise 1492 nach Westindien. Aufgefischt.– Düsseldorf, [1890]. – [4], 39, [5] S.

15. *Seyppel C.M.* Mein Buch.– Düsseldorf, [1885]. – 29 Bl.

16. *Seyppel C.M.* Die Plagen 3. Aegyptische Humoreske aufgeschrieben

und abgemalt bei dem Auszuge der Juden aus Agypten. – Düsseldorf, [1884]. – 42 S.

17. *Seyppel C.M.* Rajadar und Hellmischu : altägyptischer Gesang. – Berlin, [1889] – 20 Bl.

18. *Seyppel C.M.* Roi, reine, prince récit humoristique Égyptien peint et écrit d'après nature, l'an 1302 avant la naissance de J. C. – Düsseldorf, [1886]. – 41 S.

19. *Seyppel C.M.* Schlau, schläuer, am schläusten aegyptische Humoreske; niedergeschrieben und abgemalt 1315 Jahre vor Christi Geburt. – Düsseldorf, [1882]. – 40 S.

20. *Seyppel C.M.* Schmidt und Smith in Lüderitzland : hottentottisches Blaubuch mit 118 Kritzeleien. – Düsseldorf, [1887]. – 80 S.

Summary

The author brings up the issue of the correct bibliographical description of the pseudoeditions taking as the example the books of Karl Maria Zeppel. The difficulties of the attribution of false items by their title leaf and particularities of electronic cataloguing of similar publications are dealt with.

Key words: rare editions, pseudoeditions, attribution of pseudoeditions, Zeppel K. M., comics.